



Cilt 5 / Sayı 2 / Kış 2025

Araştırma Makalesi

Viguer'nin Mükâlemeleri

Musa Duman

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr., İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID: 0000-0002-8433-8038

mduman@fsm.edu.tr

Duman, Musa. "Viguer'nin Mükâlemeleri". *KÜN: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 5.2 (Kış 2025): 23-34.

DOI: <https://doi.org/10.54281/kundergisi.61>.

Geliş Tarihi: 01.08.2025 / Kabul Tarihi: 03.11.2025 / Yayımlanma Tarihi: 30.12.2025

Bu çalışma Creative Commons Attribution 4.0 International License ile lisanslanmıştır.



Viguer'nin Mükâlemeleri*

Musa Duman

Özet

Bu çalışma, 1790 yılında Paris'te yayımlanan ve Batı'da hazırlanmış ilk Fransızca-Türkçe gramer kitaplarından biri olan *Viguer'in Eléments de la Langue Turque* adlı eserinde yer alan "birinci" ve "ikinci telaffuz" başlıkları altındaki çeviri yazılı metinleri incelemektedir. Söz konusu metinler, dönemin hem yazı dili hem de konuşma diline dair önemli veriler sunmaktadır. Makalede özellikle kaf (ق) ve gayn (غ) harflerinin Latin harflerindeki karşılıkları analiz edilerek bu seslerin farklı telaffuzlarını belgeleyen örnekler *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*'nden alınan pasajlarla desteklenmiştir. Eserde sunulan ikili telaffuz sistemi ile alfabe tablosundaki ses eşlemeleri, Osmanlı Türkçesinin tarihsel fonetik yapısının çözümlenmesine yönelik özgün bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma, çeviri yazılı metinlerin tarihsel dil araştırmalarında daha etkin ve sistematik biçimde değerlendirilebileceğini vurgulamaktadır.

Meselâ makalenin bir sonucu olarak, ق (kaf) غ (gayın) harflerinin Türkçenin fonetik sistemine göre, tıpkı ك (kef) harfi gibi (ك = k, g, ğ, ñ, v, y), birden fazla sesi karşılamak için kullanıldığını söyleyebiliriz. ق (kaf) harfi k ve ğ seslerini, غ (gayın) harfi de kalın hecede ğ ve ğ (yumuşak ğ) sesini karşılıyor olabilir. Bu durumda, غ (gayın) harfinin ses değeri ğ ve ğ olarak transkripsiyonlu harf listesine dahil edilmesi önerilebilir.

Anahtar Sözcükler: Seyahatname, Çeviri Yazı, Fonetik, Viguer, Tarihî Dilbilim.

Viguer's Dialogue Texts

Abstract

This study examines the transliterated texts presented under the headings of "first" and "second pronunciation" in *Viguer's Eléments de la Langue Turque*, one of the first French-Turkish grammar books produced in the West and published in Paris in 1790. These texts provide valuable linguistic data concerning both the written and spoken forms of Turkish during that period. The article specifically analyzes the Latin script equivalents of the Arabic letters kaf (ق) and gayn (غ), supporting the discussion with examples drawn from *Evliya Çelebi's Seyahatnâme*. The dual pronunciation system offered in the work, along with the corresponding phonetic alphabet table, provides a distinctive approach to analyzing the historical phonological structure of Ottoman Turkish. In this context, the study emphasizes the potential of transliteration-based texts to be utilized more effectively and systematically in historical linguistic research.

For example, as a result of the article, we can state that according to the phonetic system of Turkish, the letters ق (kaf) and غ (gayın) are used to represent multiple sounds, just like the letter ك (kef) (ك = k, g, ğ, ñ, v, y). The letter ق (kaf) may correspond to the sounds k and ğ, while the letter غ (gayın)

* Bu makale, 19-20 Haziran tarihlerinde Kapadokya Üniversitesince tertip edilen "Osmanlı Döneminde Latin, Grek, Ermeni Alfabetiyle Yazılmış Türkçe Metinler Kongresi"ne sunulan bildiriden üretilmiştir.

may correspond to the ğ sound in a thick syllable. In this case, the sound value of the letter Ğ (ğayın) could be included in the list of transcribed letters as ğ and ğ̃ (soft ğ).

Keywords: Seyahatname, Transcription, Phonetics, Viguer, Historical Linguistics.

Giriş

Daha çok Batılıların 14.yüzyıl ve sonrasında Arap yazısı dışında Latin, Yunan, Ermeni, Gürcü yazısı gibi diğer alfabelerle yazmış oldukları eserler, genel olarak “çeviri yazılı metinler (transcription texts)” adıyla anılmaktadır. Bu eserler ticari, dinî, siyasi ve dilsel sebeplerle Osmanlı toplumunu tanımaya yönelik telif edilmiş dil bilgisi, sözlük, tarih ve hatıra kitaplarıdır. Bunların içinde dil bilgisi ve sözlük kitaplarının Türkçenin tarihî gelişme süreçleri bakımından ayrı yere sahip olduklarını söylemek mümkündür.

Çeviri yazılı metinlerin Türk dili açısından önemi üzerine çeşitli çalışmalar yapılmış ve bu doğrultuda çok sayıda eser yayımlanmıştır. Bu tür metinlerin taşıdığı değer, özellikle eski imlânın yetersiz kaldığı durumlarda daha da belirgin hâle gelmektedir. Fonetik ve morfolojik açılardan Türkçenin tarihsel gelişimini belgelemeleri bakımından bu metinler, araştırmalar için zengin birer kaynak oluşturmaktadır. Bu bağlamda, dil bilgisi kitapları ve sözlüklerin önemli çok sayıda malzeme sundukları söylenebilir.

1790 yılında Paris’te yayımlanan Viguer’nin *Eléments de la Langue Turque* (Türk Dilinin Unsurları) adlı eseri de bu tür kaynaklar arasında özel bir konuma sahiptir. Eser, Batılı tarzda hazırlanmış ilk Fransızca-Türkçe dil bilgisi kitaplarından biri olmasıyla dikkat çekmektedir. Türkçenin temel unsurlarını konu başlıkları altında örneklerle açıklayan bu çalışma, ardından kısa konuşma metinlerini hem Arap harfli orijinal biçimleriyle hem de iki farklı Latin harfli transkripsiyon biçimiyle sunmaktadır. “Birinci telaffuz” bölümünde metin, standart yazı dili doğrultusunda Latin harfleriyle aktarılırken, “İkinci telaffuz” başlığı altında ise konuşma diline yakın okunuşlar Latin harfleriyle verilmiştir:

1. Seslendirme: Sırrını ve gizli işini her adame söyleme gayriye duyurur, her ademi sırr saklar sanma.
2. Seslendirme: Sırrını ve gizli işini her adama söyleme; gayriya duyurur; her ademi sırr saklar sanma.

Bu örnek de gösteriyor ki, bu yönüyle eser, hem yazı dili hem de dönemin konuşma dili üzerine tarihsel veriler sunan özgün bir kaynak niteliğindedir.

Ayrıca eserin 299–339. sayfaları arasında yer alan ve “Evvelki Mükâleme”, “İkinci Mükâleme” gibi başlıklarla sıralanmış toplam 23 kısa konuşma metni, doğrudan Türkçeye ait sözlü ifade biçimlerini belgelemektedir. Kitap, 355–455. sayfalar arasında sunulan yaklaşık 100 sayfalık Fransızca-Türkçe sözlükle sona ermektedir. Toplamda 470 sayfalık bu orta boy çalışma, Türk dili tarihine ilişkin çok katmanlı ve özgün bir dilbilgisi kaynağı olarak değerlendirilebilir.

É L É M E N S
D E
LA LANGUE TURQUE,
O U
TABLES ANALYTIQUES
DE LA LANGUE TURQUE USUELLE,
AVEC LEUR DÉVELOPPEMENT,
DÉDIÉS AU ROI,
Sous les auspices
de M. Le Comte De CHOISEUL-GOUFFIER,
Ambassadeur de Sa Majesté Très-Chrétienne
près la Porte Ottomane,
Par M. VIGUIER, P. M. Apostolique
des Établissements de la Congrégation de la Mission dans le Levant.
A CONSTANTINOPLE,
DE L'IMPRIMERIE DU PALAIS DE FRANCE.

Mars 1790.

Burada, söz konusu eserde yer alan elifba tablosundaki Latin harfleriyle verilen karşılıklardan özellikle “kaf” harfi etrafında yapılan transkripsiyon tercihlerine odaklanılacak; bu tercihin hem dönemin ses bilgisel yaklaşımlarıyla hem de Türkçede “kaf” harfinin tarihsel kullanımıyla ilişkisi tartışmaya açılacaktır. Esas olarak, transkripsiyon metinleri arasında özel bir yeri olan Viguier’nin *Eléments de la Langue Turque* (Türk Dilinin Unsurları) adlı eserindeki konuşma metinlerindeki veriler değerlendirilecektir. Eserde yer alan ve “birinci telaffuz” ile “ikinci telaffuz” biçiminde sunulan çift okuma sistemi, metnin hem yazı dili hem de konuşma diline ait veriler sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle eser, Osmanlı Türkçesinin fonetik yapısına ışık tutan tarihsel bir belge niteliğindedir.

Aşağıdaki sayfalarda “birinci telaffuz” ve “ikinci telaffuz” olarak verilen karşılıklar, ilki okur yazarların standart dilini, ikincisi ise aynı cümlelerin konuşma ortamında kullanılan karşılıklarını görmekteyiz:

ANALYTIQUES. CHAP. IX. ART. II. 287

Yaramazleq ôdersên, keutu nam ela fasten olour. *Si vous faites du bien aux hommes, il ne sera point perdu ; on parlera de vous en bonne part. Si vous leur faites du mal, on s'entretiendra en mauvaise part sur votre compte.*

11 سِرِّي وکیزلو ایشکی هر آدمه سویلمه غیریہ طیرر هر
ادی سِر صقلر صانه

11-1°. Prononciation. - Sîrîni vè guizlu ichini hêr adamê feuylêmê ghayriyê douyou-
rer hêr adêmi sîr faqlar sanma.

2°. Prononciation. - Serrene vè guizli ichini hêr adama feuylêmê ; ghayreya dou-
yourour : hêr adêmi ferr faqlar sanma. *Ne confiez pas à quelque homme que ce soit votre
secret & vos affaires cachées ; il les fera savoir à d'autres : ne croyez pas, que tous
les hommes gardent le secret.*

12 بر دوستک اسرارینی سکا سویلدی کسمه یه سویلمه دیو
تنبيه ایلدکک اول کلامی صادق ایله صقلر سک مدحک اولور

12-1°. Prononciation. - Bir dosten êsrarîni sana feuylêdi kimsêyê feuylêmê diyu tèm-
bih êylêdikdê o kèlami fadegleq ilê faqlarfan mêdhîn olour.

2°. Prononciation. - Bir dostoun, êsrarene sana feuylêdi, kimsêyê feuylêmê, dêyi :
têmbih êylêdikdê, o kèlame fadegleq la faqlarfan, mêdhîn olour. *Un de vos amis vous
a communiqué ses secrets, en vous prescrivant de ne les communiquer à personne ; si vous
gardez avec fidélité cette confidence, on fera votre éloge.*

13 کرک آلهش ویرش ایندوکک کرک یوله کتدوکک آدملر خالی
جنس اولمه سن یلانچی اولورسه سنی زحمتنه اوغرادر

13. Guierêk alech vèrich êtdiyin, guierêk yola guirdiyin adêmlêr qhilafe djins olmafen ;
yalandje olourfa, sêni zahmêrê oughrader. *Que les hommes, avec lesquels vous faites
le commerce, ou avec lesquels vous vous mettez en route, ne soient pas de la race
des imposteurs ; s'ils sont menteurs, ils vous précipiteront dans des embarras.*

14 بر دولتلونک ایلکنی کسمه کورمدی ایسه سن آندن کرم
اومه مالی آزاوان آدم حالنه کون اکمک یدیروب صدقه ویرسه
آندن احسان امیلور سکا ایلک ایدر

14. Bir deuylêdinin êyliyini kimsê guieurmêdiyê, sên ondan kèrêm oumma. Mali az
olan adêm, halinê guieurê êkmêk yêdirib, fadaqa vèrirsê, ondan ihfau oumoulour ; sa-
na êylik êdêr. *Si personne n'a reçu du bien d'un homme opulent, n'en attendez pas de*

ANALYTIQUES. CHAP. X. ART. I.

31

ON BIRINDI MUKIAEËMÈ,

Baqqal dukkianena guirmèy uzrè.

Yahoudi. - Baqqal, itchèrdè bizè yèmèk yèyib, vè qahvè itchmè itchin, utch bèch kichi otouradjag yèr var me?

Baqqal. - Bènim itchèrdè bir odam var der, qahvè itchin, tutun itchin, ouyqou ouyoyoun.

Y. - Aferim, Baqqal; sèn bir feuz aghnara bènzerlîn... Guièl, Mèhèmmèd Tchèlèbi; itchèri guirèlîn... Baqqal, ouchaghe tchaghier da, Mahmoud pacha mèhkè-mè-finin yanendaki qahvèdjîyi guietirlîn.

B. - Bèn aghnadem: qorqarem ouchag guisè, olmaz; bèn kèndiîn tchaghererem.

Y. - Ay! Mu-ammèr ol: bèn sènîn ip-tida feuz aghnar oldoughounou tchèhrèn-dèn bildim. Haydè indi, tchapegh ol...

B. Qahvèdjînin qoulaghena. - Bizim dukkiana guièl; aghnadeghem boundan fana da, bana da para var.

Qahvèdjî achikiarè, kimsè bilmèstîn dè-yi, feuyèdjîyi. - A Baqqal, sènîn dèdîyin Arab hër guiun chou mèydana tablay la guielirdi, lakin chindi guieurduyûm yoq: sèn var, guir; bèn habèr alerfam, fana

vera deux ou trois hommes par des moyens convenables.

ONZIÈME DIALOGUE,

Sur l'entrée dans la boutique du Regrattier.

Le Juif. - Regrattier, avez-vous pour nous un endroit à faire affoir trois ou quatre personnes dans l'intérieur, (suivant l'original Turc trois ou cinq), pour y prendre un peu de nourriture, & boire le café

Le Regrattier. - J'ai dans l'intérieur une chambre; buvez-y le café, fumez le tabac goûtez le sommeil.

Le J. - Brave, cher Regrattier; vous avez l'air d'un homme, qui entend le mot du guet... Venez, Mèhèmmèd Tchèlèbi; entrons dans l'intérieur... Regrattier appelez le garçon; qu'il amène le cafetier qui est à côté du mèhkè-mè Mahmoud pacha.

Le R. - J'ai compris: je crains, que le garçon y va, la chose ne se fasse point. je l'appellerai moi-même.

Le J. - Ah! Vivez longues années: j'ai connu d'abord par votre mine, que vous étiez un homme, qui entend à demi-mot. Allez donc, soyez lesté...

Le R. à l'oreille du Cafetier. - Venez dans notre boutique; autant que je peux le comprendre, il y a ici quelque para pour vous & pour moi.

Le Cafetier parle à voix haute, afin que personne ne le sache. - Ha Regrattier, le Nègre dont vous me parlez, venoit à la place que vous voyez avec une table ronde, au reste je n'ai pas eu présentement occa-

Son yıllarda Y. Kartallıoğlu, Ö. Yağmur, M. Andriç, B. Bekar vb. araştırmacıların çalışmaları ile birlikte *Uluslararası Türkçenin Batılı Elçileri Sempozyumu* (2012) ve *Spoken Ottoman in Mediator Texts* (2016) bildirileri gibi, transkripsiyon metinlerini merkeze alan kapsamlı yayınlar artış göstermiştir. Bu bağlamda transkripsiyon metinlerinin hem tarihsel dil çalışmaları hem de konuşma diline dair araştırmalar açısından önemli kaynaklar sunduğu söylenebilir.

Analizin ikinci bölümünde ise eserin 265. sayfasında yer alan alfabe tablosunda, özellikle art damak ünsüzlerinden gayn (غ) ve kaf (ق) harflerine karşılık gelen Latin harflerinin hangi ses değerleriyle eşleştirildiği incelenecek ve bu tercihler, eserin sonunda yer alan *mükâleme* (konuşma) metinlerinden örneklerle desteklenecektir.

Her ne kadar doktora araştırmalarımız temelde 17. yüzyıl Türkçesi üzerine odaklanmış ve bu nedenle 1790 tarihli bu eser kapsam dışı kalmış olsa da daha sonraki özellikle "Klâsik

Osmanlı Türkçesinde Konuşma Dili" (Duman 1996) ve "Damak Ünsüzlerinin Klâsik Osmanlı Türkçesi Dönemindeki Gelişmelerine Dair" (Duman 1998) çalışmalarımızda Viguer'nin sunduğu verilerden yoğun biçimde yararlanılmıştır.

Ayrıca M. Gümüşkılıç tarafından 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen yüksek lisans ve doktora çalışmaları (sonuncusu *18. Yüzyılda Ses Hadiseleri* başlığıyla yayımlanmıştır) eserin hem metinsel hem de sesbilimsel değerini ortaya koyan akademik katkılardır. Gümüşkılıç, Viguer'nin yanı sıra Carbognano'nun dil bilgisi üzerine yaptığı incelemeyi de kapsayarak dönemin gramer literatürünü karşılaştırmalı olarak ele almıştır.

Daha önceki çalışmalarda ayrıntılı biçimde ele alınmış olmasına rağmen açıklık kazanmamış bazı hususlar, özellikle de Viguer'nin ses değerlerine ilişkin yaklaşımındaki özgün farklara burada temas edilecektir. Örneğin, Meninski'nin gramerinde harflerin karşılıkları daha çok standart sistematik ses eşlemeleri üzerinden verilirken, Viguer'nin çalışması söz konusu seslerin kullanım bağlamlarındaki işlevlerine de dikkat çekmektedir:

İnceleme:

Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae (Meninski 4)	Elemens de la Langue Turque (Viguer 265)
ق = k	ق = Q, g, gh
غ = g, gh (ghanî, ganî)	غ = Gh, g, q
ك = g'; k'	ك = K, g, Gui (gü), y., ñ, n

Tablo 1. Meninski (1680) ve Viguer'de (1790) kaf, gayın, kef harf karşılıkları

Viguer'deki ikili (iki telaffuzlu) mükâlemelerle harf tablosundaki ses değerlerini, Arap harfli (burada *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* müellif nüshasından verilen) örneklerle birlikte ele aldığımızda, Viguer'nin tablosunun ve ikili telaffuz örneklerinin, Türkçenin tarihiyle ilgili çalışmalarımızda metinlerde karşılaşılan özellikle ikili yazılışları anlamamıza rehberlik ettiğini söyleyebiliriz. Mahreçleri birbirine yakın olan kaf ve ayın seslerinin birinin diğeri yerinde de kullanılması, *Seyahatname*'de ve başka yazma nüshalarında kimi kelimelerde ve eklerde ikili şekillerin bulunmasını açıklayan yazılışlardır.

Önceki çalışmalarımızda, özellikle "Damak Ünsüzlerinin Klâsik Osmanlı Türkçesi Dönemindeki Gelişmelerine Dair" (Duman 1998) başlıklı makalede, klâsik yazı sisteminde yer alan art damak ünsüzlerinin ses değerleri üzerinde durulmuştu. Bu çalışmalar kapsamında ulaşılan temel bulgulardan biri, eski yazıdaki ق (kaf) harfinin tonsuz art damak ünsüzünü karşılamakta, tonlu karşılığının ise غ (gayın) harfiyle gösterilmekte olduğudur. Bu harf aynı şekilde sızıcı art tamak ünsüzünü de (ğ) karşılamaktadır. ك (kef) harfi ise tonlu, tonsuz ve sızıcı ön damak ünsüzlerini karşılamaktadır. (Duman 1998). Buna göre uygun yerlerde غ (gayın) harfinin yumuşak g (ğ) ile karşılanabileceğini ve bunun harf tablosuna eklenmesi önerilmiştir. Ancak bu öneri, Türkçenin fonetiğine uymayan veya sonraki dönemlerde g'li kullanımıyla yaygınlık kazanmış kelimelerdeki kaf'lı yazılışlarda (aykır, toprağa vs) yol göstermemektedir. Viguer'nin tablosu ise bu konuda bize yol göstericidir. Meselâ *aykır* ve *toprağa* kelimelerini tablodaki ses karşılıklarına göre Türkçenin fonetik sistemi dahilinde ve günümüzdeki kullanımının şahitliğini de göz önüne alarak *aygır* ve *topraga/toprağa* şeklinde seslendirilebiliriz.

ANALYTIQUES. CHAP. VIII. ART. I. 265

Valeur des Lettres Turques.

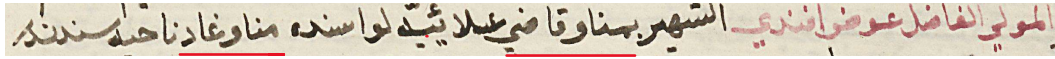
Èlif.	ا	A. e. o. ou. - È. i. eu. u.
Bè.	ب	B. p.
Tè.	ت	T. d <i>doux</i> .
Sè.	ث	S <i>douce</i> .
Djim.	ج	Dj. tch.
Ha.	ح	H <i>rude</i> .
Qhe.	ق	Qh. h.
Dal.	د	D. t <i>moyens</i> .
Zèl.	ذ	Z <i>moyen</i> .
Re.	ر	R.
Zè.	ز	Z <i>doux</i> .
Sin.	س	S <i>moyenne</i> .
Chen.	ش	CH.
Sad.	ص	S <i>très-rude</i> .
Dad. Zad.	ض	D. z. t. <i>très-rudes</i> .
Te.	ط	T. d. <i>rudes</i> .
Ze.	ظ	Z <i>rude</i> .
Ayin.	ع	'A. 'e. 'o. 'ou. - 'È. 'i. 'eu. 'u. - - A'. e'. o'. ou'. - È'. i'. eu'. u'.
Ghayin.	غ	Gh. g. q.
Fè.	ف	F.
Qaf.	ق	Q. g. gh.
Kèf.	ک	K. g... Gui. y... N. n.
Lam.	ل	L. l. n.
Mim.	م	M.
Noun.	ن	N.
Vav.	و	V. - O. ou. eu. u. - E. i.
Hè.	ه	H <i>douce</i> , -At. èt. - A. è.
(Lam èlif.)	ي	La. lè.
Yè.	ی	Y. - E. ou. i. u. - A.

x x x

Seyahatname'de, bünyesinde ğ / ƣ seslerini bulunduran örnekler:¹

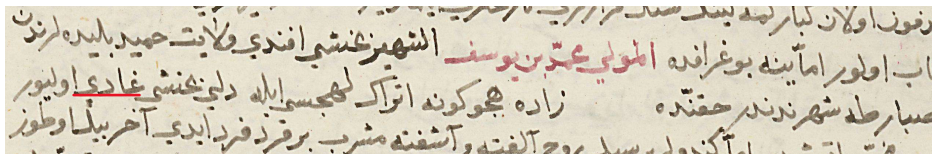
Pek çok yazmada, fonetik pozisyonuna göre ğ beklenirken ق'lı (ƣaf'lı) yazılışlar tablonun önerisi doğrultusunda ğ veya ğh ile de karşılanabilir. *Seyahatname*'nin ilk cildinden alınan aşağıdaki kelimelerle konu örnekendirilmiştir:

I, 110a.13 ("Manavkādī ~ Manavġād"). **El-Mevlā el-Fāzıl 'İvaz Efendi**, eş-şehīr be-**Manavkādī**²: 'Alā'iyye livāsında **Manavġad** nāhiyesindendir.



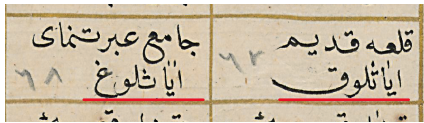
I, 112a.21-22. ("ġādī ~ kādī")

El-Mevlā Muḥammed bin Yūsuf, eş-şehīr Baḡşı Efendi: Vilāyet-i Ḥamīd belīdelerinden İşbarṭa şehrindendir. Ḥaḡkında (...) -zāde hiciv-güne Etrāk lehcesi ile "Deli Baḡşı, ġādī³ oluyor." dēyü bir muḡammes ētmişdir.

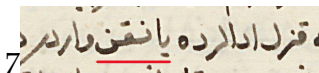


Burada "kadī" kelimesiyle ilgili olarak, ilk örnekte, "Manav Kadī" ile "Manavġat" kelimelerini birbiriyle irtibatlandıran bir "kelime oyunu" içinde kullanılmış olan kelime, ikinci örnekte ise "Etrāk lehcesi" ile ağız malzemesi olarak kullanılmış gözüküyor.

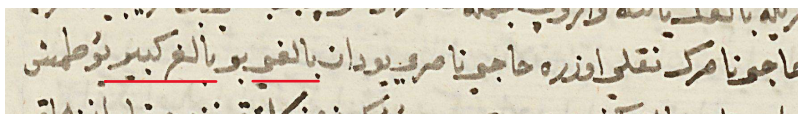
IX, fihrist (IIb) (Ayasluḡ/ġ)



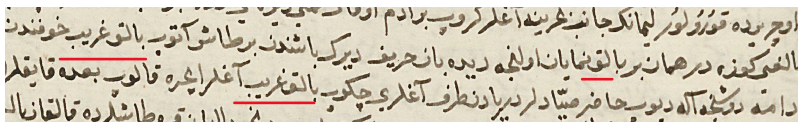
I, 115b. 1 ("yankın")



I, 164b-9. ("balıġı", "balıġ-ı kebīr")



I, 174a-25, 26. ("balıġ-ı ġarīb ~ balıġ-ı ġarīb")

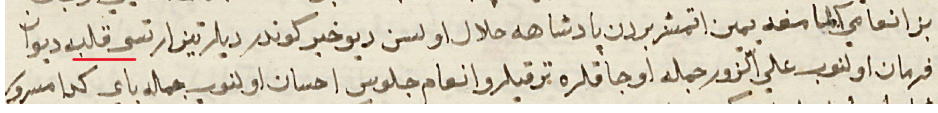


¹ Aynı tablodaki د (dal) ve ط (tı) harflerine sırasıyla D, t ve T, d karşılıklarının verilmesi de benzer duruma işaret etmektedir.

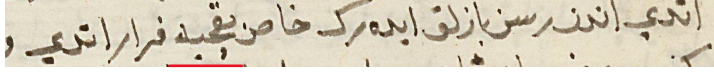
² Manavġadī (= "Manavġat-ı") kelimesini kendince etimolojik bir dikkatle yazma düşüncesinden hareketle böyle yazmış olabilir.

³ < kādī ?

I, 63b-19. (“kalaba < galebe”)



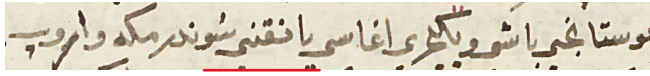
I, 67a-20 (“bakçe”)



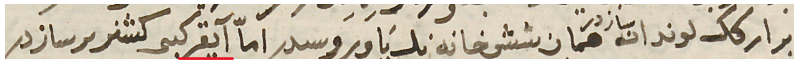
I, 160a-8 (“kuşgun”, “çınkıraklar”, “sorguçlar”)



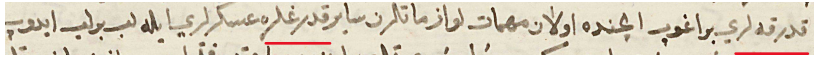
I, 187b-5 (“yankın”)



I, 207a-30 (kopuz sazı için “aykır”)



I, 77b-11 (“kadırkaları ~ kadirgalar”)



Seyahatname’den alınan örnekleri şöyle tablolaştırabiliriz:

Birinci şekil	İkinci şekil	Standat Türkçedeki şekil
Manavkâdî	Manavğad	Manavgat
Ķādî	Ķādî	Kadı
Ķadırka	Ķadırğa	Kadırğa
Aykır	--	Ayır
Yankın	--	Yangın
--	Kuşgun	Kuşgun
Çınkırak	--	Çingirak
--	Sorguç	Sorguç
Bākçe	--	Bağçe / bahçe
Ķalaba	--	Kalaba
Balık	--	Balık
Balık-ı ģarīb	--	Balığ-ı ģarīb
--	Balığ	Balığ
--	Balığ-ı kebīr	Balığ-ı kebir
Ayađluĥ	Ayađluĥ	Ayasuluk

Günümüzdeki kullanımlarına göre farklılık göstermekte olan bu örneklerin, Viguier’nin tablosuna göre seslendirildiklerinde günümüzdeki şekilleriyle uyumlu oldukları görülür. Bunları Evliya Çelebi’nin herhangi bir zorlamaya gitmeden normal dil kullanımı rahatlığı içinde, bazen de konuşma dili veya ağız çeşitliliğini yansıtacak şekilde kullanmış olduğunu söyleyebiliriz.

Örnekler diğer ciltlerden alınacak malzemelerle daha da zenginleştirilebilir: kışgun (V, 13a-9), kaykısız (VI, 186b-23), karkça (VII, 16a-34, 16b-2) gibi örnekler yanında, aşağıda iki şekilli örnekler verilmiştir:

yorkan	IV, 182a-20	yorğan	IV, 182a-21
ılkar	V, 14b-6	ılğar	V, 13b-24
ağa	IV, 182a-28,30	ağa	(çeşitli yerlerde)

Tablo 2. k/ğ ikili kullanımına örnekler

Bu örneklere baktığımızda, kelimelerin günümüzdeki telaffuzlarına göre farklılık olduğunu görürüz. Meselâ son tablodaki iki kelime, “kaykısız” ve “karkça” kelimeleri, eski imlâ ile yazıldığında, kelimelerin ilk ve iç sesteki damak ünsüzleri aynı harfle (ğ ile) yazıldıkları. Bu iki kelimeyi Viguer'nin tablosundaki ses karşılıklarına göre harflerin birini k, diğerini ğ şeklinde seslendirerek günümüzdeki şekilde telaffuz edebiliriz: “karga”, “kaygısız”. Buna göre aynı kelimeleri “ğarga”, “ğaygısız” şeklinde de telaffuz etmek mümkündür ki bu seslendirme bizi günümüz ağızlarına götürür. Aynı şey diğer benzer kelimeler için de geçerlidir.

Sonuç

Çeviri yazılı eserler üzerinde çalışmalar yapıldığı halde bunların verilerinden henüz yeteri kadar yararlanılmadığını söylemek mümkündür.

Eski harfli metinler çalışılırken çeviri yazılı metinlerin verileri de dikkate alınmalıdır.

Çeviri yazılı metinlerin, genellikle anadili Türkçe olmayanlar tarafından yazıldığı ve bu sebeple özellikle telaffuz örneklerinin özenle değerlendirilmesi gerektiği gerçeği hatırd tutulmalıdır. Bu durumlarda, farklı gelişme gösterdikleri görülen örneklerin mümkünse yerli metinlerin verileriyle desteklenmesi yerinde olacaktır.

Makale özelinde ise ı (kaf) ve ğ (ğayın) harflerinin de Türkçenin fonetik sistemine göre, tıpkı ک (kef) harfi gibi (ك = k, g, ğ, ñ, v, y), birden fazla sesi karşılamak için kullanıldığını söyleyebiliriz. ı (kaf) harfi k, ğ seslerini, ğ (ğayın) harfi de kalın hecede ğ sesini karşıladığı gibi aynı ortamda “yumuşak g (ğ)” sesini de karşılıyor olmalıdır.

Bu üçlü alternatiftan hangisinin tercih edileceği hususunda, ilgili kelimenin veya ekin günümüzdeki şekli (standart dil kullanımı) yol gösterici olabilir: Manavgat, Manav Kadı, yangın, yorgan, ağa vd.

Kaynakça

- Andriç, Marta. “Papaz Gjuro Adam Büttner’in Almanca-Türkçe Sözlüğü: Bir Transkripsiyon Metninin Oluşum Süreci”. Uluslararası Türkçenin Batılı Elçileri Sempozyumu Bildirileri. 5-6 Kasım 2012. Ankara: TDK Yayınları, 2012. 41-49.
- Bekar, Beytullah ve Okan Celal Güngör. “Transkripsiyon Metinleri Üzerine Bir Sınıflandırma Denemesi”. Aydın Türklük Bilgisi Dergisi. 11 (2025): 39-76.
- Develi, Hayati. Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar. Ankara: TDK Yayınları, 1995.

- Duman, Musa. "Damak Ünsüzlerinin Klâsik Osmanlı Türkçesi Dönemindeki Gelişmelerine Dair." Makaleler: Eski Türkiye Türkçesinden Osmanlı Türkçesine. İstanbul: Kesit Yayınları, 2013. 81-101.
- Duman, Musa. "Non-harmonic Forms in the Grammar of Andre Du Ryer." Spoken Ottoman in Mediator Texts. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2016. 89-95.
- Duman, Musa. "Türkiye Türkçesinin Kaynaklarından Varbognano'nun Grameri ve İmla-Teleffuz Bakımından Önemi." İlmi Araştırmalar 1 (1995): 95-106.
- Duman, Musa. Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri. Ankara: TDK Yayınları, 1995.
- Evliya Çelebi. Seyahatname, I. Cilt, Topkapı Kütüphanesi, Bağdat Bölümü, nr. 304. İstanbul.
- Gümüşkılıç, Mehmet. "18. Yüzyıl Osmanlı Türkçesi Ses Hadiseleri (I-VI)". Turkish Sources LVI. Phonological Features of the 18th Century Ottoman Turkish (I-VI). Cambridge, MA: The Department of Near Eastern Languages and Literatures, Harvard University, 2005.
- Gümüşkılıç, Mehmet. "Viguer ve Elemens de la Langue Turque Adlı Eseri." İlmi Araştırmalar 10 (2000): 39-64.
- Kartallıoğlu, Yavuz. "Polymorphic Words in Parigi's *Vocabolario Italiano-Turshesco* and Their Correspondences in Turkish Dialects." Spoken Ottoman in Mediator Texts. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2016. 129-143.
- Yağmur, Ömer. 17. Yüzyılda Yaşayan Türkçenin Söz Varlığı. İstanbul: Kesit Yayınları, 2019.